

Ks. TADEUSZ SYCZEWSKI

SYMBOLIKA ELEMENTÓW NATURALNYCH W CELEBRACJACH LITURGICZNYCH

Celebracje liturgiczne posługują się elementami naturalnymi. Większość z nich występowała w religiach pogańskich oraz w kulcie Starego Testamentu¹. Wprowadzając je do kultu chrześcijańskiego, przede wszystkim podkreśla się ich wielką rolę w głębszym rozumieniu czynności liturgicznych, a to w konsekwencji przyczynia się do świadomego, czynnego i owocnego przeżywania liturgii, która jest światem znaków i symboli².

1. Symbolika wina i wody

Wino dla Narodu Wybranego było znakiem radości płynącej z darów udzielonych przez Pana Boga: „Wino rozwesela serce człowieka” (Ps 104,15)³. Wyrażało ono także zapowiadane przez proroków szczęście w czasach eschatologicznych: „Pan Zastępów przygotowuje dla wszystkich ludów na tej górze ucztę z tłustego mięsa, ucztę z wybornych win, z najpożywniejszego mięsa, z najwyborniejszych win” (Iz 25,6)⁴.

W Nowym Testamencie wino jest symbolem czasów mesjańskich, winem nowego przymierza, jest otwarciem nowej ery, którą rozpoczyna Jezus Chrystus przez wylanie swojej krwi zaślubin nowego Izraela⁵. Napój ten to także dar miłości Zbawiciela, znak radości, jaką niesie ze sobą przyjdzie Mesjasza. W Nowym Testamencie wino oznacza także ucztę eschatologiczną, autentyczne szczęście przygotowane w Niebie przez Syna Bożego tym wszystkim, którzy są Jemu wierni i w Nim pokładają nadzieję: „Królestwo niebieskie podobne jest do króla, który wyprawił ucztę weselną swemu synowi” (Mt 22,2). Napój ten służył jako lekartswo. Sam Izrael jest nazwany winnicą Pana, winnicą wybraną (Iz 5,7). Wino oznaczało także postawę moralną. W napoju tym zauważa się symbol cierpienia, trudu, ofiary, krzyża. Wino jest „krwią winogron” Sok winny uzyskuje się przez wyciskanie winogron. Symbolikę cierpienia i ofiary zawartej w winie i kielichu akcentuje sam Chrystus Pan,

¹ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. I: *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 129.

² Por. KL 7; KKK 1146.

³ J. GRZEŚKOWIAK, *Do końca ich umiłował*, Katowice 1987, s. 111.

⁴ Por. M. LURKER, *Wino*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 267.

⁵ GRZEŚKOWIAK, *dz. cyt.*, s. 111.

gdy zapowiada swoją mękę⁶. Biblijna symbolika wina ma swój szczyt podczas Ostatniej Wieczerzy, gdy Chrystus wypowiada słowa: „Pijcie z niego wszyscy, bo to jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów” (Mt 26,27-28)⁷

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego Pawła VI przypomina: „Wino do celebrowania Eucharystii powinno być z owocu winnego krzewu (por. Łk 22,18), naturalne i czyste, to jest bez jakichkolwiek dodatków obcych substancji”⁸.

Przy przygotowaniu darów wino mieszano z wodą. Taka praktyka była w zwyczaju w życiu codziennym krajów śródziemnomorskich. Żydzi przy spożywaniu baranka paschalnego także łączyli wino z wodą. Jezus Chrystus podczas Ostatniej Wieczerzy ten zwyczaj także zachował.

Dla św. Ireneusza (†202) wino i woda są obrazem dwóch natur w Chrystusie: boskiej i ludzkiej. Św. Cyprian (†258) widzi w tej ceremonii symbolizm zjednoczenia Chrystusa z człowiekiem. Jak przez zmieszanie wina z wodą obydwa składniki stają się czymś jednym, tak chrześcijanie są nierozzerwalnie zjednoczeni ze Zbawicielem przez wiarę. Woda zmieszana z winem podczas Eucharystii wskazuje na nasze uczestnictwo w ofierze Chrystusa⁹. W wyjaśnieniu tego zjednoczenia powoływano się na św. Jana Apostoła z Apokalipsy: „Wody, które widziałeś (...) to są ludy i tłumy, narody i języki” (Ap 17,15). Jak wino wchłania wodę w siebie, tak Zbawiciel przyjął naszą ludzką naturę.

Należy podkreślić, że chleb i wino stają się symbolem wszystkiego, co zgromadzenie eucharystyczne przynosi od siebie w darze Panu Bogu i co ofiaruje w duchu. Ważne jest, aby ten pierwszy moment właściwej liturgii eucharystycznej znajdował także swój wyraz w zachowaniu wszystkich uczestników zgromadzenia. Chociaż obecnie wierni nie przynoszą już darów ofiarnych w postaci chleba i wina przeznaczonych do liturgii, jak to było praktykowane w pierwszych wiekach, to jednak sam obrzęd przynoszenia darów zachowuje swą moc i wielkie znaczenie duchowe. Uczestnicy liturgii eucharystycznej mogą składać w darze dary ofiarne pieniężne czy inne dary, przeznaczone dla biednych, czy na potrzeby Kościoła.

Woda jest symbolem Ducha Świętego i jego szczególnej mocy stwórczej (por. Rdz 1,2), ale także wierności Boga swojemu ludowi (por. Wj 17,6)¹⁰. Pan poi tego, kto jest naprawdę spragniony¹¹.

Pokropienie wodą na początku Mszy św. nawiązuje do chrztu świętego i pobudza do wdzięczności Panu Bogu za otrzymane łaski w tym skaramencie¹². Zanu-

⁶ Por. *tamże*, s. 112.

⁷ Por. LURKER, *art. cyt.*, s. 267.

⁸ OWMR nr 284.

⁹ Por. GRZEŚKOWIAK, *dz. cyt.*, s. 112–113.

¹⁰ Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 131.

¹¹ Por. E. KAPPELLARI, *I santi segni della liturgia*, Milano 1991, s. 33–34.

¹² Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 131.

zenie w wodzie chrztu świętego oznacza zatem powstanie z Chrystusem do nowego życia¹³.

W obrzędzie pogrzebu pokropienie wodą w pożegnaniu zmarłego oznacza, że „chrzest jest wszczępieniem w życie wieczne”¹⁴.

2. Symbolika chleba

Chleb i wino użyte podczas wieczerzy eucharystycznej są szczytowym przejawem symboliki chrześcijańskiej, gdyż pozwalają zgromadzeniu eucharystycznemu uchwycić istotę komunii z Panem Bogiem i urzeczywistnić ją w postaci uczy Ciała i Krwi Zbawiciela (por. J 6,55; Łk 22,19-20). Uwidacznia się tutaj najgłębsza struktura symbolu, ponieważ wzięte elementy materialne: chleb i wino, występują w symbolizowanej Tajemnicy Ciała i Krwi Pańskiej, a poprzez ucztę we wspólnocie eucharystycznej dają całemu zgromadzeniu najgłębsze uczestnictwo w symbolizowanej treści i urzeczywistniają tę tajemnicę w wymiarze osobowym¹⁵.

Chrześcijanie pierwszych wieków przynosili ze sobą na liturgię chleb, gdyż sprawowali ucztę eucharystyczną razem z posiłkiem¹⁶. Chleb ten był przemieniony w czasie Eucharystii w Ciało Chrystusa. Był to chleb pszenny, jakiego używały rodziny żydowskie, jak i pogańskie¹⁷. Był to chleb kwaszony, jak również niekwaszony, czyli praśny¹⁸. Z zasady podczas liturgii używano chlebów wypiekanych w postaci krążków w kształcie krzyża. Od IX w. na Zachodzie używano w liturgii tylko chleba niekwaszonego. Początkowo chleb praśny wypiekano w kształcie dużych cienkich krążków, następnie je łamano na ołtarzu przed komunią wiernych. Chleb zaś dla kapłana miał specjalny kształt. W późniejszym okresie wypiekano „małe chlebki”, zwane hostiami. To pojęcie stosowano do zwierząt ofiarnych. W przenośni mówiono tak również o Jezusie Chrystusie, że stał się „Hostią” — ofiarnym Barankiem dla naszego Zbawienia¹⁹.

Chleb, jako pokarm, jest symbolem życia, siły, radości, sytości²⁰. Pokarm ten był znakiem przyjaźni z ludźmi, jak i z Panem Bogiem: „Na wybranych Izraelitów nie podniósł On swej ręki, mogli przeto patrzeć na Boga. Potem jedli i pili” (Wj 24,11). Chleb był znakiem zbawienia i błogosławieństwa: „Byłem dzieckiem i jestem już starcem, a nie widziałem sprawiedliwego w opuszczeniu ani potomstwa jego, by o chleb

¹³ Por. KAPELLARI, *dz. cyt.*, s. 34.

¹⁴ *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1978, nr 10.

¹⁵ Por. B. SNELA, *Przestrzeń kościelna*, w: *Liturgika ogólna*, Lublin 1973, s. 224–225.

¹⁶ Por. S. CZERWIK, *Symbolie wspólnototwórcze w celebracji Eucharystii*, STV 38 (2000), nr 2, s. 100.

¹⁷ Por. E. COSTA, *Pane*, w: *Piccolo dizionario di Liturgia*, Casale Monferrato 1990, s. 116.

¹⁸ Por. A.J. ZNAK, *Teologia i obrzędy Eucharystii*, Oleśnica–Wrocław 1992, s. 145.

¹⁹ Por. T. SINKA, *Zarys liturgiki*, Gościkowo–Paradyż 1988, s. 192.

²⁰ Por. M. LURKER, *Chleb*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 32.

zebrało” (Ps 37,25). Opisy rozmnożenia chleba wskazują na obfitość darów Ojca Niebieskiego: „Jedli wszyscy do syta, a z tego, co pozostało, zebrano dwanaście pełnych koszy ułomków” (Mt 14,20). Jezus Chrystus wypełnił symbolikę tego chleba. Ostatnia Wieczerza jest wydarzeniem, w którym Stary Testament zwraca się ku nowym rzeczywistościom.

Chodzi o to, by chleb eucharystyczny miał wygląd pokarmu, by można go było łamać i rozdawać jego części każdemu uczestnikowi liturgii. Gest łamania chleba, który dał nazwę samej Eucharystii w czasach apostoelskich, jest jasnym znakiem jedności wszystkich w jednym chlebie oraz znakiem miłości, zaznaczającej się w samym akcie jego łamania²¹. Chleb ukazuje się jako symbol zgromadzenia, które zebrane z wielu i różnorodnych osób staje przed ołtarzem i przed Panem Bogiem jak jeden chleb, jedna rodzina miłujących się ludzi. W *Nauce Dwunastu Apostołów* czytamy: „Jak ten łamany chleb rozsiany był po górach, a zebrany stał się jedno, tak niech się zbierze Twój Kościół z krańców ziemi do Królestwa Twego, gdyż Twoją jest chwała i moc przez Jezusa Chrystusa, na wieki” (*Didache* 9,1)²².

Dokumenty Kościoła zalecają, by uczestnicy liturgii Mszy św. przyjmowali Komunię świętą z chleba konsekrowanego podczas tej Mszy św., w której biorą udział²³.

3. Symbolika kadzidła

Wielkie znaczenie posiadało kadzidło w czci oddawanej Bogu narodu izraelskiego. Unoszący się dym z kadzielnicy, z którą wchodził do świątyni najwyższy kapłan, był symbolem adoracji Boga, uwielbienia Go. Kadzidło to posiadało także specjalny zestaw składników, które wydawały wyjątkowy miły zapach: galban — żywica syryjska, onyks oraz sól — symbol przymierza. To oznaczało także szczególną obecność Boga w świątyni. Kadzidło było także symbolem modlitwy wznoszonej do Pana Boga²⁴. Zapach kadzielny jest znakiem łaskawości Stwórcy, wygaśnięcia „gniewu Bożego” (Rdz 8,21). Wznoszący się zaś dym był znakiem objawienia się Jahwe (por. Iz 6,4). Podobną symbolikę kadzidła odnajdujemy w Pismie Świętym Nowego Testamentu (por. Ap 5,8; 8,3).

W pierwszych wiekach chrześcijaństwo nie używało kadzidła w liturgii, żeby nie naśladować w tym pogan. Egeria wspomina, że w 390 r. w liturgii niedzielnej w Jerozolimie używało się kadzidła i w ten sposób cała Bazylika Zmartwychwstania była napelniona wspaniałym zapachem. Także papież podczas swego ingresu do koś-

²¹ OWMR nr 283.

²² Por. CZERWIK, *art. cyt.*, s. 101.

²³ Por. OWMR nr 56h; *Instrukcja Episkopatu Polski, w związku z wydaniem nowego mszału ołtarzowego* (11 III 1987), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994, s. 65.

²⁴ Por. KAPELLARI, *dz. cyt.*, s. 42–43.

ciola w celach odprawiania nabożeństw był poprzedzany przez siedmiu akolitów ze świecami i przez subdiakona z kadzielnicą. Od IX w. używa się kadzidła na początku Mszy św., a od XI w. okadza się ołtarz. W następnych wiekach okadza się dary ofiarne: chleb i wino, które okadzało się trzy razy w kształcie krzyża, i w ten sam sposób okadzało się ołtarz i uczestników zgromadzenia²⁵.

W Rzymie używano kadzidła w bazylikach, umieszczone na stałe, w stojących naczynia z kadzidłem, niekiedy wieszane na specjalnych łańcuchach przed relikwiarzami, ikonami dla oddania im czci, ale także w celu zmiany powietrza w kościele²⁶.

Kadzidło ma szczególną wymowę w kultach wschodnich. Stosuje się go w zawieszonych naczyniach przed ikonami czy relikwiami²⁷.

Obecnie w celebracjach liturgicznych kadzidła używa się przy okadzaniu Najświętszego Sakramentu, osoby biskupa, przedmiotów (krzyż, ołtarz, paschał, ewangeliarz) oraz dary ofiarne (chleb, wino, woda)²⁸. Używa się go również podczas poświęcenia nowego kościoła. Po namaszczeniu ołtarza na jego mense stawia się naczynie z węglami, na które biskup wrzuca ziarna kadzidła, wypowiadając przy tym następujące słowa: „Niech nasza modlitwa wznosi się przed Tobą, Panie, jak kadzidło. A jak ta świątynia napelnia się miłą wonią, tak niech Twój Kościół promieniuje świętością Chrystusa”²⁹. Kadzidło jest symbolem uwielbienia Pana Boga³⁰.

Kadzidła używa się także w rytach pogrzebowych. Przez okadzenie oddaje się należny szacunek ciału zmarłego, w którym zamieszkiwał Duch Święty. Jest to także symbol pożegnania³¹.

4. Symbolika oliwy

Olej miał swoje szczególne znaczenie w krajach śródziemnomorskich, a przede wszystkim na terenie Palestyny³². Użycie oleju było zawsze bardzo różnorodne. Olej posiada właściwości uśmierzenia bólu, gojenia ran, daje świeżość zmęczonemu ciału człowieka, służył także do rozweselania³³. Olej uważany był za znak płodności. Był jednym z bardzo ważnych elementów przy namaszczeniu królów³⁴. Także apostołowie używali oleju do leczenia (por. Jk 5,14).

²⁵ Por. *tamże*, s. 42–43.

²⁶ Por. SNELA, *art. cyt.*, s. 228.

²⁷ Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 132.

²⁸ OWMR nr 27, 51.

²⁹ *Obrzęd poświęcenia Kościoła i ołtarza*, nr 66.

³⁰ ZNAK, *dz. cyt.*, s. 147.

³¹ Por. *Obrzędy pogrzebu*, nr 10; KAPELLARI, *dz. cyt.*, s. 43.

³² Por. KAPELLARI, *dz. cyt.*, s. 34.

³³ Por. *tamże*, s. 35–36.

³⁴ Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 132.

Wykorzystanie naturalnego oleju do czynności sakramentalnych nie ma wyraźnego zakotwiczenia w ustanowieniu samego Chrystusa. Olej używany w Kościele od początku jego istnienia w celebracjach liturgicznych, np. przy namaszczeniu chorych, katechumenów, przy bierzmowaniu, święceniach kapłańskich, bierze swoją symboliczną skuteczność z Tajemnicy Paschalnej Jezusa Chrystusa³⁵.

W dzisiejszych celebracjach liturgicznych używa się oleju przy namaszczeniu chorych — oleju chorych³⁶, w sakramencie chrztu świętego — oleju krzyżma³⁷, przy sakramencie bierzmowania³⁸, przy święceniach biskupich, kapłańskich³⁹, przy poświęceniu kościoła i ołtarza⁴⁰, używa się w inicjacji dorosłych, w przygotowaniu ich do chrztu świętego, użycie zaś tego oleju przy chrzcie niemowląt jest fakultatywne; w Polsce, zgodnie z decyzją Konferencji Episkopatu, nie używa się⁴¹.

Olej święci biskup w Wielki Czwartek podczas Mszy Świętej Krzyżma⁴². Olej krzyżma może pobłogosławić tylko biskup⁴³, zaś olej chorych, jeśli zajdzie taka konieczność, może pobłogosławić każdy kapłan⁴⁴.

5. Symbolika ognia i światła

Światło samo w sobie bezkształtne, nadaje formę i znaczenie temu, co ukazuje się z mrocznej otchłani (por. Rdz 1,1-2)⁴⁵. Prawdziwe światło jest niezależne od istnienia ciał niebieskich (por. Rdz 1,3). Światło może przeniknąć tego, kto jest pozbawiony fizycznego wzroku. Jest wyrazem tego, co jest niematerialne, i stąd symbol ten w sposób szczególny odnosi się do ukazania duchowości samego Boga. Jest cechą bóstwa (por. Ps 104,2)⁴⁶. Światło i życie oznaczały istotę Stwórcy. Przez Tajemnicę Wcielenia Zbawiciela, Słowo Boże stało się światłością oświecającą każdego człowieka (por. J 8,12). W *Credo* chrześcijanie wyznawali, że Syn Boży jest „światłością ze światłości”. Ochrzczonego zaś nazywano oświeconym. Światłość jest tym niezmiernie ważnym elementem, dzięki któremu rozwija się i dojrzewa życie chrześcijańskie, a swój szczyt osiągnie w Królestwie Niebieskim⁴⁷.

³⁵ Por. SNELA, *art. cyt.*, s. 226.

³⁶ Por. *Sakrament chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1980, nr 5.

³⁷ Por. *Obrzędy chrztu dzieci, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1987, nr 18.

³⁸ Por. *Obrzędy bierzmowania*, Katowice 1975, s. 17.

³⁹ Por. *Pontyfikat Rzymski, Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999, nr 26, 113.

⁴⁰ Por. *Obrzęd poświęcenia Kościoła i ołtarza*, nr 63.

⁴¹ Por. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, nr 30–35.

⁴² Por. COSTA, *Olii santi*, w: *Piccolo dizionario di liturgia*, s. 108–109.

⁴³ Por. MRZ, s. 122–125.

⁴⁴ Por. *Sakrament chorych, obrzędy i duszpasterstwo*, nr 98.

⁴⁵ Por. J. BALDOCK, *Symbolika chrześcijańska*, Poznań 1994, s. 138.

⁴⁶ Por. M. LURKER, *Światło*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 237.

⁴⁷ Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 129.

Licznych głębokich treści dostarcza liturgii od początków istnienia Kościoła ogień i światło, w sposób szczególny w czasie celebracji wydarzeń Wigilii Paschalnej, liturgii nowego ognia i paschału. Używany w Starym Testamencie siedmioramienny świecznik (por. Wj 25,31–40) ma swoje miejsce w Apokalipsie (por. 4,5), lampy z synagog znajdują zastosowanie w liturgii pierwszych chrześcijan (por. Dz 20,8)⁴⁸.

Ogień w Starym Testamencie jest szczególnym, często występującym symbolem istoty i działania Boga. W gorejącym się krzaku ukazał się Mojżeszowi (por. Wj 3,2), w postaci słupa ognia kroczył nocą przed wędrującym z Egiptu ludem (por. Wj 13, 21), zaznaczył swoją obecność także na Synaju (por. Wj 19,18; 24,17)⁴⁹.

W Nowym Testamencie Jezus Chrystus powiedział sam o sobie: „Przyszedłem rzucić ogień na ziemię i jakże bardzo pragnę, ażeby już zapłonął” (Łk 12,49). Ogień ma właściwości oczyszczające — jak w tyglu pod wpływem gorąca (por. 2 P 3,12; Ap 21,8).

Ogień jest tą materią, która rozgrzewa i rozjaśnia ciemności mroku, odstrasza dzikie zwierzęta⁵⁰.

Światło jest znakiem radości i oczekiwania na bliskość samego Boga, jest także symbolem modlitwy, kontemplacji, które przypominają ludziom wierzącym o istnieniu Stwórcy. Światło pełni także rolę ostrzeżenia. Światło płonie najpierw na grobach męczenników, następnie w bazylikach, przed ołtarzami, ikonami. Światło przed Najświętszym Sakramentem wskazuje na ukrytą obecność Zbawiciela i *sacrum* tego miejsca⁵¹.

W czynnościach liturgicznych światło stosuje się w procesji z krzyżem, czy Ewangeliarzem. Z obrzędów *lucenarium*, czyli zapalania światła i dziękczynienia za nie, pochodzi zapalenie paschału w Wigilię Paschlaną i śpiew *Exultetu*. Płomień paschału przypomina o Bóstwie Jezusa, o Jego obecności pośród ludzi⁵². Zapalenie światła – paschału w czasie pogrzebu chrześcijańskiego u stóp trumny ze zwłokami zmarłego człowieka wierzącego oznacza wiarę w spełnienie się słowa Zbawiciela, który obiecał życie wieczne tym, którzy pójdą za Nim i będą zachowywać Jego przykazania. Zapalenie świecy podczas chrztu świętego oznacza przynależność do Jezusa Chrystusa, który wszczepił tego ochrzczonego do Kościoła świętego. Błogosławienie świec w dniu Święta Ofiarowania Pańskiego (w tradycji polskiej: Matki Bożej Gromnicznej) i procesja z zapalonymi świecami wyraża pielgrzymkę ludu ku Niebieskiemu Jeruzalem, oznacza także przyznanie się do Jezusa Chrystusa⁵³.

⁴⁸ Por. SNELA, *art. cyt.*, s. 226.

⁴⁹ Por. LURKER, *Światło*, s. 149–150.

⁵⁰ Por. A.J. ZNAK, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, s. 261.

⁵¹ Por. SNELA, *art. cyt.*, s. 227; ZNAK, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, s. 264.

⁵² Por. ZNAK, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, s. 263.

⁵³ Por. *tamże*, s. 264.

Od późnego średniowiecza palące się świece stawia się także na ołtarza⁵⁴. Płomień tych świec podczas celebracji liturgicznych jest symbolem obecności i zbawczego działania Syna Bożego pośród zgromadzenia liturgicznego⁵⁵.

6. Symbolika popiołu

W Starym Testamencie popiół miał moc oczyszczającą⁵⁶. Ktokolwiek dotknął trupa, musiał poddać się obrzędowi oczyszczenia dokonywanego za pomocą popiołu z palonego mięsa czerwonej krowy, zmieszanego z wodą źródlaną (por. Lb 19). W celu ukarania niewiernego ludu Bóg normalny deszcz zamieniał w proch ziemi i popiół (por. Pwt 28,24). Człowiek czyniący pokutę siadał na worze pokutnym i popiele (Dn 9,3).

Popiół mówi człowiekowi o przemijalności, niedoskonałości, znikomości, a także o ziemskim pochodzeniu i wzywa go do pokory i pokuty (por. Hi 2,8). Popiół jest także symbolem zmartwychwstania⁵⁷.

Obecnie w liturgii popiół stosowany jest w Środę Popielcową⁵⁸. Posypuje się nim głowy uczestników zgromadzenia wypowiadając słowa: „Nawracajcie się i wierzcie Ewangelii” (Mk 1,15) lub: „Pamiętaj, że jesteś prochem i w proch się obrócisz” (por. Rdz 3,19)⁵⁹. Popiół ten przygotowuje się z palm pobłogosławionych w Niedzielę Palmową, czyli Męki Pańskiej, w celu podkreślenia chrześcijańskiego nawrócenia⁶⁰.

7. Symbolika soli

Znaczenie soli w przyrodzie było znane już ludom pierwotnym, jak i późniejszym. Właściwości konserwujące, jej ostrość oznaczały szczególne w niej sily życia. Sądzono, że bez soli nie może istnieć ludzkie życie. Ona jest niebieskim darem ofiarowanym istotom ziemskim. Sól oznaczała także bystry humor, wesołe życie, urok rozmowy⁶¹.

W Kazaniu na Górze Jezus Chrystus mówi do apostołów: „Wy jesteście solą ziemi. Lecz jeśli sól utraci swój smak, czymże ją posolić?” (Mt 5,13)⁶². Chrześcija-

⁵⁴ Por. SNELA, *art. cyt.*, s. 227.

⁵⁵ Por. ZNAK, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, s. 264.

⁵⁶ Por. D. FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 77–79.

⁵⁷ Por. *tamże*, s. 78.

⁵⁸ Por. COSTA, *Piccolo dizionario di liturgia*, s. 97.

⁵⁹ MRz, s. 63.

⁶⁰ Por. KAPPELLARI, *dz. cyt.*, s. 44–45.

⁶¹ Por. FORSTNER, *dz. cyt.*, s. 131.

⁶² Por. KAPPELLARI, *dz. cyt.*, s. 37.

nie mają zatem obowiązek zachować w sobie siłę Ewangelii, w przeciwnym wypadku nie będą w stanie pomóc tym, którzy zostali powierzeni ich pieczy przed zepsuciem i zgnilizną grzechu. W pewnym sensie sam Zbawiciel jest solą ziemi, która nada właściwego smaku nie tylko temu, co jest ziemskie, ale także temu, co jest w niebie⁶³. W liturgii używało się soli przy chrzcie dzieci, obecnie już się tego nie stosuje⁶⁴.

W dzisiejszej liturgii praktycznie soli się nie używa. Można ją zastosować dowolnie przy błogosławieństwie wody do pokropienia⁶⁵.

8. Zakończenie

Ukazane wyżej elementy naturalne w obrzędach sakramentów świętych i błogosławieństwach nie zamykają listy wszystkich tego rodzaju symboli występujących w liturgii. Są to najczęściej pojawiające i zawierające swoje głębokie znaczenie. Istnieje jeszcze cały szereg elementów naturalnych używanych w celebracjach liturgicznych. Należy z pewnością stwierdzić, iż głębsze rozumienie tych elementów pomoże w godniejszym przeżywaniu liturgii.

⁶³ Por. FORSTNER, *dz. cyt.*, s. 133.

⁶⁴ Por. KAPELLARI, *dz. cyt.*, s. 38.

⁶⁵ Por. NADOLSKI, *dz. cyt.*, s. 134.